

BİR NÂŞİR OLARAK ALÎ EMİRÎ EFENDİ VE GAZETE KASİDESİ

Kabul Tarihi: 22.09.2016

Yayın Tarihi: 31.10.2016

Mustafa Uğurlu ARSLAN¹

Öz

Ali Emîri Efendi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşamış (1857-1924); Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet gibi üç önemli devre şahitlik etmiş bir şahsiyettir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesi ve kuruluşuna da tanıklık eden Ali Emîri Efendi, şair, yazar, edebiyat tarihçisi, kütüphaneci ve gazeteci gibi vasıfları bünyesinde barındıran bir Osmanlı aydınıdır. Ali Emîri Efendi'nin, 67 yıllık hayatının 30 yılı Osmanlı'nın çeşitli vilâyetlerinde memuriyetle geçmiş, O, yaşanan millî meselelere kayıtsız kalmayarak kalemiyle irşâd etme misyonunu üstlenmiştir. Emîri Efendi bir şair ve yazar olarak nazmında da nesrinde de vatan, millet, ordu, hak, adâlet gibi kavramları işlemiş ve halkı bilinçlendirerek Osmanlı'nın dağılmasını engelleme gayreti içerisinde olmuştur. Özellikle tarih ve edebiyatımıza dair kıymetli eserleri gün yüzüne çıkarmak, bunları araştırmacıların hizmetine sunmak, vatana, millete faydalı olmak ve çeşitli gazetelerde kendisine yöneltilen eleştirilere cevap vermek amacı ile başta Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası olmak üzere çok sayıda eser neşretmiştir.

Diyarbakır Vilâyet Gazetesi, Sevdâ-yı Âmid, Tanzîm ve Tarîk gibi gazetelerde ve Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûsı'nda neşredilen farklı konulardaki şiir ve yazıları Emîri Efendi'nin şair ve yazarlığının yanı sıra iyi bir nâşir olduğunu da açıkça göstermektedir. Bununla birlikte telgraf, tayyâre, güvercin, kırlangıç, kitap gibi konularda şiirler yazan Ali Emîri Efendi, "gazete" ile ilgili bir kasîde kaleme alarak klâsik şiirimizde bir ilki gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada şair, yazar, edebiyat tarihçisi gibi vasıfları dışında bir nâşir olarak Ali Emîri Efendi ele alındı ve gazeteler için yazmış olduğu "Gazete kasidesi" Latin harflerine aktarılarak değerlendirilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Gazete, kasîde, nâşir, Ali Emîri.

ALÎ EMİRÎ EFENDİ AS A PUBLISHER AND HIS GAZETE ODE

Abstract

Ali Emiri Efendi is a person who lived in last period of Ottoman Empire (1857-1924) and lived through three important period as Tanzimat, Constitutionalism and Republic. Ali Emiri Efendi who also testified establishment and independence struggle of Republic of Turkey, is an exceptional person as a poet, writer, literature historian, librarian and journalist. 30 years of whole life of Ali Emiri Efendi that is 67 years, passed by officialdom in several provinces of Ottoman. He was not indifferent to national matters and undertook the mission of struggle by writing. As a poet and writer, Ali Emiri Efendi raised awareness of people and struggled for hindering the diffuse of Ottoman by touching on the themes like native country, nation, army, justification, justice in his poems and prose. In order to unearth valuable works about our history and literature, dedicate them to researchers, be helpful to native country and nation and also give answer to critics directed to him in some journals, he published a lot of works notably Osmanlı Tarih and Edebiyat Mecmuası.

His writings about varied subjects published in Diyarbakır Vilâyet Gazetesi and Osmanlı Tarih and Edebiyat Mecmuası and in journals called Sevdâ-yı Amid, Tanzîm ve Tarîk and also his lots of works evince that Ali Emiri Efendi is a good publisher as much as poet and writer. Besides Ali Emiri Efendi who has written poems about telegraph, plane, dove, swallow and book broke new ground in our classical poetry by writing an ode about "journal". In this study, Ali Emiri Efendi has been approached as a publisher apart from his qualification as poet, writer and literature historian and it has been tried to Latinize and evaluate "Gazete kasidesi" that he has written for journals.

Key Words: Journal, ode, publisher, Ali Emîri.

¹ Yard. Doç. Dr., Diçle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, mustafaugurlum@gmail.com

Giriş

Her medeniyet nev'i şahsına münhasır ilim, fikir ve sanat adamları yetiştirmiştir. Osmanlı medeniyetinin son dönemlerinde yetişmiş olan müstesna şahsiyetlerden birisi de Alî Emîrî Efendi'dir. Hayatını ilme ve ilmî eserlere adayan Emîrî Efendi, ömrü boyunca devlete yaptığı hizmet karşılığında kazandığı paranın büyük bir bölümü ile binlerce kitap almış ve bu kitapları da yine Millet Kütüphanesi adı altında bir kütüphane kurarak milletine hediye etmiş şair, edebiyat tarihçisi, kütüphaneci, gazeteci; daha öz bir ifadeyle aydın bir insandır.

Osmanlı modernizminin en yoğun, netâmeli, sarsıcı ve savurucu dönemlerinde yaşamasına rağmen sanatta bir taraftan geleneğe sıkı sıkıya bağlı kalmış, diğer taraftan da devrin sosyal, siyasi ve edebî değişim ve gelişimlerini yakından takip etmiştir. Fikirlerini özellikle çıkarmış olduğu Sevdâ-yı Âmid ve Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası adlı dergilerde, yazmış olduğu makalelerle dile getirmeye gayret etmiştir.

Alî Emîrî Efendi'nin gazeteyle tanışması daha yirmili yaşlarda başlamıştır. V. Murad Han'ın tahta çıkması üzerine yazmış olduğu kasîdesini Diyarbakır Vilâyet Gazetesinde neşretmiş, 93 beyitlik bu şiir gazetede neşredildikten sonra kasîdeyi okuyanların çoğu böyle bir eserin bu yaştaki bir genç tarafından yazılmasının mümkün olamayacağını, dedesi şair Mehmed Çelebi'den me'huz olduğunu iddia etmişlerdir. Bu itham karşısında büyük bir rahatsızlık duyan Emîrî Efendi 93 beyitlik bir kasîde daha kaleme almış ve bu sayede Alî Emîrî Efendi, Said Paşa'nın itimad ve iltifatlarına nâil olmuştur. Bu hadiseyi daha sonra kendisi Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid adlı eserinde şu şekilde nakletmektedir:

“ Ol esnâda Sultan Murâd-ı Hâmis hazretlerinin cülûs-ı şâhaneleri şeref-i vuku' bulduğundan;

Kilid-i genc-i adli keffine ikrâm ile Gaffâr (sene: 1293/1876)

Cihânın kıldı şâh-ı akdesi Sultân Murad Hân'ı (sene: 1293/1876)

Târihlerini hâvi 93 beyitli bir kasîde tanzîm edip Diyarbekr'e irsâl ederek Vilâyet Gazetesiyile parlak bir ser-levha ile neşr olundu. Bu kasîde Vilâyet dâhilinde velveleyi mücib oldu. Bizim kârgâh-ı endişemizden nesc edilmiş olmayıp ceddimizin dîvânından me'huz olduğu hükm olunuyordu. Vezni ve kâfiyesini bazı ahbâba intihâb etmek sûretiyle sultân-ı müşârün ileyh hakkında yine aynıyla 93 beyitlik bir kasîde daha tanzîm ve kasîde-i sâbikanın mahsûl-i tabiatımız olduğunu yâr u ağıâra tasdik ettirdim. Şu beyitler ikinci kasidedendir:

Hemân emr eyle vasfin âsmâna eyleyim îsâl

Erişsin şöhreti güftârımın tâ gûş-ı Îsâ'ya

Değil ilhâh u ibrâm eylemekle tab'ima billâh

Bana ikrâm edip Hak mazhar etmiş bu tecellâya (Kadioğlu, 2014: 94-95).

Alî Emîrî Efendi daha sonra aynı tarihlerde bir kasîde-i duâiyye yazıp Diyarbekr Gazetesi'nde neşrettiğini belirtir: *“Mâ bâ'd-i mes'ele-i zâilede tahrîr eylediğim doksan beyitli bir kasîde-i duâiyye Diyarbekr Gazetesiyile neşr olunarak mazhar-ı takdîr-i umûmî oldu” (Kadioğlu, 2014:99).*

a. Bir Nâşir Olarak Alî Emîrî Efendi

Milletlerin basın tarihi onların uygarlık tarihlerinden bağımsız düşünülemez. Nitekim her toplumsal olay aynı zamanda tarihsel bir olaydır ve tarih süreci içerisinde süreklilik arz eder. XVII. Yüzyılda başlayan basın kavramı özellikle XVIII. Yüzyılda sosyal, kültürel ve ekonomik hareketliliğe zemin hazırlamış ve Fransız Devrimi'nden sonra bugünkü anlamına kavuşmuştur. Osmanlı döneminde ise gazete yenileşmenin bir parçası olarak var olmuş ve özellikle Osmanlı bürokratları II. Mahmud döneminde gazeteyi bir ihtiyaç olarak görmüşlerdir. “1831 yılında Osmanlı Devleti'nde ilk resmi gazete olan Takvim-i Vakayi yayımlanmıştır. Bu gazeteden 10 yıl sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci gazetesi olan Ceride-i Havadis Gazetesi 1840 yılında yayın hayatına başlamıştır. Osmanlı basını 1860 yılında daha da hareketlenmeye başlamış, bu yıllarda devletten bağımsız ve daha çok devletin politikalarını eleştiren gazeteler görülmeye başlamıştır. 1860 yılında devletten bağımsız olarak kurulan ilk gazeteler Tercüman-ı Ahval Gazetesi ve 1862 senesinde Tasvir-i Efkar Gazetesi yayımlanmıştır. Daha sonra 1866 yılında çıkan Muhbir Gazetesi ile Osmanlı basınında devletten daha da bağımsız bir kamuoyu oluşmuştur” (Demir, 2014: 57). 1898 ve 1919'da “Tarîk” adıyla iki gazete neşredilmiştir. Bu gazetelerde Selânikli Tefik, Abdullah Zühdü, Hüseyin Vassâf gibi isimler Batı edebiyatlarından çeviriler yapmıştır. Ayrıca Tefik Fikret, Ahmet Midhat ve Ahmet Cevdet Paşa'nın oğlu Sedat Bey, Muallim Nâci, Mustafa Reşid İbnülemin Mahmud Kemal, dergide edebî ve fikrî yazılar yazmışlardır. (DİA, C.40: 95).

Alî Emîrî Efendi, Diyarbakır Vilâyet Gazetesi, Servet-i Fünûn, İleri, Tarîk, Tanzîm, Tanin, gibi gazetelerde şiir ve nesirlerini neşretse de kendisinin aleyhine yazılan yazılara daha ayrıntılı cevap verebilmek için Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası'nı neşretmiş ve matbuatla yakından ilgilenmiştir. “On beş vilâyât-ı şâhânedede bu kadar memuriyetlerde bulunmuş ve milyonlarla insanların hiç biri aleyhimde şakşuka etmemiş iken bu gayr-i adamlar aleyhimde yazdırmadık söylenmedik söz bırakmadılar. İşte ben de bunun için Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nı çıkarmaya mecbur oldum” (OTEM, 1/12-28 Subat 1335). Genç yaşlarda şiirlerini yayımlamakla neşir hayatına başlayan Alî Emîrî Efendi, hayatının sonuna kadar bir nâşir olarak yaşamıştır, denilebilir. Özellikle devrin edebî meselelerini yakından takip eden Alî Emîrî Efendi, yaşanan sosyal ve ictimâî meselelere de kayıtsız kalmamıştır. Alî Emîrî Efendi, Mehmed Rauf'un, Servet-i Fünûn dergisinde Fecr-i Âti'nin iflas ettiğine dâir yayımladığı bir makale dolayısıyla aynı dergiye gönderdiği bir mektupta şunları söyler:

“ Bizlere ki tarafdârân-ı atîk tabir ediyorlar. Bizşâhid-i nâzenîn-i mazmûnu hangi câme-i elfâz içinde görsek severiz, biz libastan ziyade melbûsun meftûnuyuz. Lâkin libas da yakışıklı ve sevimli olmalı...Şu kadar ki Servet-i Fünûn'da o güzel neşideleri okuyup müstefit olanlar, şimdi o sütunlarda boşluk görüyorlar, müteessir oluyorlar. Onlardan biri de bu abd-i âcizdir. Üdebâ-yı cedîde iktidârını hâiz değilim ki o vazîfeyi icrâyâ çalışayım. Erbâb-ı teceddüdât, şuarâ-yı kadîmemizin evlâdı olduğu için bu halden onların da rûh-ı mübârekeleri sıkılır.” (Sağlam, 2000:115)

Alî Kemal Bey'in *Peyâm-ı Sabah* gazetesinde “Peyâm-ı Eyyâm” köşesinde Alî Emîrî Efendi'nin aleyhinde yazmış olduğu yazılara cevap vermek için Alî Emîrî Efendi “İleri” gazetesinde “*Alî Kemal Bey'in Cevabına Bir Cevap*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır.²

Alî Emîrî Efendi, Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası ile Tarih ve Edebiyat mecmûalarında; Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin şiirlerine, bu şiirlere kendisinin veya okuyucularının yazdığı nazirelere, şairi belli olmayan manzumelere yer vermiştir. Mecmûada

² Bkz. Ali Emîrî, “Ali Kemal Beyin Cevabına Bir Cevap”, İleri Gaztesi, nr. 1388, 17 Kânun-ı evvel 1337/ 16 Rebiu'l-âhir 1340, s.3.

ayrıca Üveysî, Şeyh Mehmed Efendi, Âdile Sultan gibi pek çok şairin kaside ve gazellerine, Şehzâde Bâyezîd ve I. Bâyezîd'in murabbalarına, Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmâil'in Farsça ve Türkçe kıtalarına, Leylâ Hanım'ın şarkılarına yer verilmiştir. Alî Emîrî Efendi, mecmûada pek çok tenkit yazılarına da yer ver vermiş, Fuad Föprülü'nün kendisini eleştiren yazılarına cevaplar yazmıştır.³ Ayrıca, mecmûada gerek şahsına ait mektupları gerekse dergiye gelen diğer mektupları, türlü biyografileri ve çeşitli hâtıratları neşretmiş, tarihî ve edebî kıymete haiz kitap ve dergi tanıtımlarına yer vermiştir.

Alî Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu eserleri kısaca şu şekilde değerlendirebiliriz:⁴ Emîrî Efendi, Osmanlı padişah ve şehzadeleri için yazılan tahmisleri, tarihleri toplamış ve yaklaşık otuz bin beyitten fazla olan bu şiirlerin bir kısmını önce Osmanlı Tarih ve Edebiyat dergisinde neşretmiş, daha sonra ise "*Cevâhirü'l-mülûk*" adıyla kitaplaştırmıştır. Sultan Abdülhamid Hân için yazılan kasîdelerin yer aldığı "*Levâmi'ü'l-Hamîdiyye*" si ise devrin padişahı tarafından takdir görmüş ve gümüş liyakat madalyasına lâyık görülmüştür. Baş kısmında bir mukaddime bulunan ve iki yüz yirmi adet vecize niteliğindeki özlü sözlerden ibaret olan "*Ezhâr-ı Hakikat*" adlı eseri 1915'te Kader Matbaası'nda neşredilmiştir. "*İskodra Vilâyeti Osmanlı Sairleri*" adlı eserinde İskodra ve çevresini sosyal, tarihî ve edebî açıdan ele alan Emîrî Efendi bölgede yaşamış olan pek çok şairin şeceresine yer vererek onları unutulmaktan kurtarmıştır.

Alî Emîrî Efendi, Yemen'de bulunduğu sıralarda orada yaşayan bazı mühim zevat ile ilgili çeşitli bilgi ve belgeler toplamış, bazı hatıralarını da ekleyerek "*Yemen Hâtırâtı*" adıyla bir kitap kaleme almıştır. Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu eserlerden birisi de "*Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*" dir. 1876 yılında tamamlamış olduğu eserini birtakım ilâveler yaptıktan sonra 1910 yılında bastırılmıştır. Tezkirede 79 şairin tercüme-i hallerine yer verilmiştir. Bu eser "*Mir'atü'l-Fevâid fî Ahvâli Üdebâ ve Fuzalâ ve Meşâhir-i Âmid*" adlı eserin özeti mahiyetindedir. "*Esâmi-i Suarâ-yı Âmid*" de ise iki yüz on iki şairin çok kısa hayat hikâyelerine yer verilmiş, bazı şairlerin ise sadece isimleri zikredilmiştir. "*Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyesi*" adlı eserini ise Emîrî Efendi Birinci Dünya Savaşı sırasında kaleme almıştır. Eserde ana hatlarıyla doğu vilâyetlerini, bu vilâyetlerin tarihî ve kültürel zenginliklerini, bu bölgelerin nasıl Türk hâkimiyetine geçtiğini, Ermeni meselesini ve vatan sevgisi ile ilgili konuları ele almaktadır.

Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu eserlerden bir diğeri "*Vesâikü'l-âsâr*" dır. Üç cilt olarak neşredilmek istenen bu eser, daha önce Tarih ve Edebiyat Mecmûası'nda Mecmuâtü'n-nezâir adıyla duyurulmuşsa da dört forma halinde yirmi dört sayfa olarak "*Vesâikü'l-âsâr*" adıyla yayınlanabilmiştir.

Alî Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu en kıymetli eserlerden birisi de "*Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*" dır.1918-1920 yılları arasında aylık dergi olarak yayımlanan mecmûa toplam otuz bir sayı olarak neşredilmiştir. Daha sonra (1922) ise Osmanlı Tarih ve Edebiyat

Bkz. Nuri Sağlam, "*Ali Emiri Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar-F*", İlmî Araştırmalar, S. 10, İstanbul, 2000, s. 113-134.

⁴ Ali Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu eserlerin bir kısmı yüksek lisans ve doktora tezi olarak çalışılmış, bir kısmı ise çeşitli araştırmacılar tarafından müstakil eserler olarak neşredilmiştir. Emîrî Efendi'nin eserleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Ali Emîrî, *Mir'atü'l-Fevâid Fî Terâcimi Meşâhiri Âmid*, Hzl.: Günay Kut, Mesud Ögmen, Abdullah Demir, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2014; Alî Emîrî, *Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid*, Hzl., Galip Güner, Nurhan Güner, Anıl Matbaa, Ankara, 2003; Ali Emîrî, *Yemen Hatırâtı*, Hzl.: Yusuf Turan Günaydın, Hece Yayınları, Ankara, 2007; Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, Hzl.: İdris Kadioğlu, Son Çağ Yayınları, Ankara, 2014; Ali Emîrî, *Osmanlı Doğu Vilayetleri Osmanlı Vilayat-ı Şarkiyesi*, Hzl.: Abdulkadir Yuvalı-Ahmet Halaçoğlu, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2008. Muhtar Tevfikoğlu, *Ali Emîrî Efendi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.85-91.; Mustafa Uğurlu Arslan, Ali Emîrî Efendi ve Dîvânı, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 51-58; İslam Küçük, *Ali Emîrî Efendi'nin Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye'si [Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin]*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bişkek, 2014; Sait Mermutlu, *Ali Emîrî'nin Ezhar-ı Hakikatı, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: V, Nisan 2011, s.112-139; DİA, "Tarik", C.40, s.94-95.*

Mecmûası'nın devamı niteliğinde “*Tarih ve Edebiyat Mecmûası*” beş sayı olarak neşredilmiştir. Emîrî Efendi'nin neşretmiş olduğu mecmûalardan bir diğeri ise “*Âmid-i Sevdâ*”dır. 1908-1909 yılları arasında altı sayı olarak neşredilen mecmûada Emîrî Efendi'nin çok sayıda yazısı yer almaktadır.

Emîrî Efendi'nin neşretmeyi düşündüğü bir diğeri ise “*Dîvân*” ıdır. Kendi tercüme-i hâlinin de bulunduğu Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid'de şiirlerini üç farklı deftere yazdığını ve daha sonraki yıllarda bu defterlerdeki şiirleri ve ilave edilecek olan eserleri külliyat halinde neşretmeyi planladığını dile getirir. “*Esnâ-yı hitâm-ı tezkiremiz olan 1296 ramazanına kadar üç aded dîvân-ı eş'ar tertîb eyledim. Birincisi ibtidâ-yı hevesimizden Mardin'e zaman-ı azîmetimiz olan 1292 senesine kadardır. İkincisi Mardin'de bulunduğümüç seneye, üçüncüsü Mardin'den Diyarbekr'e avdetim tarihinden sonraya aittir. İnşâ'allah bir zamân-ı müsâidde şu üç dîvânı ve bundan böyle inşâd edilecek âsârı külliyat sûretiyle birleştirmek fikrindeyim*” (Kadıoğlu, 2014:129). Alî Emîrî Efendi *İleri* gazetesinde çıkan bir yazısında ise “*Benim dîvân-ı eş'arım yüz bin beyitten ziyâdedir. Umum kasidelerimin bir beyti bile noksan bırakılmamak üzere inşallah vaktim müsait olursa on ciltli bir dîvân olarak neşredeceğim*”⁵ der. Alî Emîrî Efendi'nin bir diğeri üç ciltlik müsvedde halinde bulunan “*Durûb-ı Emsâl*”dır. Atasözleri ve deyimlerden oluşan eserde ayrıca atasözleri ve deyimlerle ilgili yaklaşık bin beş yüz beyit mevcuttur.

Kaynaklar, Alî Emîrî Efendi'nin ayrıca bazı kayıp eserlerinden bahsetmektedir. Bu eserler “*Âbâü'l-akvâm, Kitâbü'l-agânî, Mevâhibü's-sülûk, Osmanlı Sairleri*” dir. Emîrî Efendi, kendi yazmış olduğu eserler dışında tarihî ve edebî kıymete hâiz olan bazı eserleri de neşretmiştir, bunlar: “*Lütfî Pasa'nın Âsafnâme'si (İstanbul 1326), Bayâtî Hasan b. Mahmûd'un Câm-ı Cem-i Âyin'i (İstanbul 1331), Gıyâseddin Nakkâs'ın Acâibü'l-letâif'i (İstanbul 1331), Nizâmu'd-düvel, Mardin Mülûk-ı Artukiyye Tarihi, Tunus Tarihi ve Çin Seyahatnâmesi'dir*” (Çeltik, 2007:20).

b. Gazete Kasîdesi

Neşir hayatına bakıldığında anlaşılacağı üzere Alî Emîrî Efendi'nin matbûata özellikle de gazeteye büyük önem verdiği açıktır. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de şüphesiz onun “Gazete kasîdesi” dir. Gazete kasîdesi, edebiyatımız açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim klâsik şiirimizde din ve devlet büyüklerini övmek için kaleme alınan ve bir nazım şekli olan kasîdenin bir gazete için yazılması edebiyat tarihimizde bir ilktir.

Arap edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren var olan kasîde; Sâbit, Nâbigâ gibi Müslüman Arap şairler ile birlikte önemli bir mesafe kaydetmiştir. “*Türk Edebiyatında ise ilk örnekleri XV. yüzyıldan itibaren kendini gösteren kasîde türü, XVI. yüzyılda Bâkî (ö.1600) ve Rûhî (ö.1605) ile gelişmiş, asıl XVII. yüzyılda Nef'î'nin (ö. 1635) kasîdeleri ile altın çağını yaşamıştır. Nazîm (ö. 1727), Nedîn (ö. 1730) ve Şeyh Gâlib'in (ö.1799) kasîdeleri ise XVIII. yüzyılda akla gelen ilk örneklerdir. Türk Edebiyatında siyâsal, kültürel ve edebî değişimin başladığı XIX. yüzyılda kasîde türü de önemli bir değişime uğrar*” (Uçman, 2013: 457). Bu değişim ise özellikle Âkif Paşa'nın Adem kasîdesi, Şinâsî'nin kasîdeleri ve Nâmık Kemal'in Hürriyyet kasîdesi ile devam etmiştir. Alî Emîrî Efendi ise gazete için bir kasîde yazarak, kasîdenin muhtevasına dair değişimlere önemli bir ivme kazandırmaktadır.

Alî Emîrî Efendi'nin gazete kasîdesi, Osmanlı basın tarihinde gazetenin içerik bakımından nasıl değişime uğradığını, gazetenin okuyucu tarafından nasıl değerlendirildiğini göstermesi açısından kayda değer bir şiirdir. Alî Emîrî Efendiye göre gazete sadece günlük sosyal ve siyasî haberleri veren bir matbuat değildir. Ona göre gazete, verilen bilgilerle akıllı kimselerin akıllarını hayretlerde bırakan, içerisinde hikmetin, edebiyatın ve irfanın var olduğu dost meclisidir.

Hikmet onda edebiyât u ma'ârif onda

⁵ İleri Gazetesi, 17 Kânun-ı Evvel/ Aralık (1337).

Revnağ-ı meclis-i yârân-ı şafâdır gazete (AE 37:46b-47b)

Emîrî Efendi'ye göre gazetenin asıl vazifesi devlete, millete ve vatana hizmet etmek, âlimlerin eserlerini neşretmek, ulemâyı methetmektir. Bundan dolayı matbûat, ârifler aleminin süsü; gazete ise ârifler meclisinin rahlesinin süsüdür. Matbuat dairesi ediplerin gül bahçesi, gazete ise orada açılmamış bir güldür. Bu vasıflarından dolayı gazeteyi ne kadar kalem övse ona şâyestedir.

Devlet ü millet ü mülk ü vatandaşın hâdimidir
Ne kadar hâme şenâ etse becâdır gazete

'Âlem-i ma'rifetiñ revnağıdır matbû'ât
Zînet-i rahle-i bezm-i 'urefâdır gazete

'Ulemânın eder âşârını neş ü i'lân
Nâ'il-i medh u şenâ-yı 'ulemâdır gazete

Üdebâ gülşenidir dâ'ire-i matbû'ât
Her biri bir gül-i neşkûfte-edâdır gazete (AE 37:46b-47b)

Gazete şaire göre; cihânı tasvir eden, içerisinde ediplerin olgun eserlerini barındıran, görmediğimiz yerleri gösteren ve gönlün idrâk gözüne rehberlik eden bir araçtır. Ayrıca gazetenin siyasî yönü de bulunmaktadır. O padişahın adaletini âleme ilan etmekle de yükümlüdür. Mazlum için bir yardımcı, zâlim için ise bir belâdır. Bu ve benzeri özelliklerinden dolayı gazete altından kâğıtlara yazılsa bunu hak etmektedir. Şair, memlekette milyonlarca nâdir gazete neşredilse onların hepsi bir o kadar rağbete mazhar olmalıdır, temennisinde bulunarak kasidesini tamamlamıştır.

EK 1: Biñ üçyüz dört senesinde Dersa'âdetde bulunduğum eşnâda gazeteler sitâyişi hakkında Tanzîm ve Tarîk gazetesiyle de neşr edilmiş olan şâşidedir.⁶

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1 A'zam-ı mevhibe-i şun'-ı Hudâdır gazete
Hayret-efzâ-yı 'uqûl-ı 'uqâlâdır gazete

Şems-i şab'-ı üdebâ onda olur lem'a-nümâ
Maşrıq-ı bâriqa-i nûr-ı zekâdır gazete

Ondadır mâ-şaşal-ı fazl u kemâl-i irfân
Vâşıl-ı mertebe-i 'izz u 'alâdır gazete

⁶Millet Kütüphanesi AE Manzum 37: 46b-47b.

Hikmet onda edebiyât u ma'ârif onda
Revnağ-ı meclis-i yârân-ı şafâdır gazete

5 Onda gör cevher-i fazl u şuver-i 'irfânı
Şanki bir âyine-i feyz-nümâdır gazete

Tab'a kuvvet getirir fikre verir 'ulviyyet
Öyle mecmû'a-i ilhâm-edâdır gazete

Devlet ü millet ü mülk ü vatandaşın hâdimidir
Ne kadar hâme şenâ etse becâdır gazete

Nice ihtârı olur hüsn-i kabûle mazhar
Devlete bâ'ış-i tezyîd-i kuvâdır gazete

Şan'at ü ma'rifeti etdi zuhûrı a'lâ
Millete mûcib-i tahşîl-i gınâdır gazete

10 Mâ-ğaşal hizmet-i meşkûresi pek 'âlidir
Mülkûn i'mârı için sâniha-zâdır gazete

'Âlem-i ma'rifetiñ revnağıdır maḥbû'ât
Zînet-i rahle-i bezm-i 'urefâdır gazete

Cilve-i zâde-i tab'ı verir enzârına nûr
Pertev-efzâ-yı 'uyûn-ı şu'arâdır gazete

'Ulemânın eder âşârını neşr ü i'lân
Nâ'il-i medḥ u şenâ-yı 'ulemâdır gazete

Hânümân-sûzı olur zümre-i gaddârânın
Vâşıl-ı şıdk-ı du'â-yı fuḫarâdır gazete

15 Nev-be-nev tâze-be-tâze üdebâ hâşıl eder
Feyz-perverde-i tab'-ı bülegâdır gazete

Üdebâ gülşenidir dâ'ire-i maṭbû'ât
Her biri bir gül-i ne'şkûfte-edâdır ğazete

Fuzalâ meskenidir maṭba'a-i neşriyyât
Şevk-baḥşâ-yı ḳulûb-ı fuşahâdır ğazete

Olur aşḥâb-ı ṭabî'atde ṭabâ'at hevesi
Hırz-ı cân-perver-i ṭab'-ı nücebâdır ğazete

Her günün çünki vuḳû'âtını ihbâr ediyor
Oluyor fikre dem-â-dem mütebâdır ğazete

20 Gâh olur ki eder insânı Süleymân-neşât
Müjde-i hüdhüd-i Belkîs-i Sabâdır ğazete

Gördüğüm demde meserretli haberler o zamân
Gözüme şehper-i 'ankâ-yı şafâdır ğazete

Ḳadrini ḳadr-şinâs-ı edebe eyle sü'âl
Vaṭana baḳ ki ne ḳıymetli 'aṭâdır ğazete

Ne güzel etmededir ḥâl-i cihânı taşvîr
Çünki maḥşûl-ı kemâl-i üdebâdır ğazete

Ṭab'ma ḥaṭṭına taşvîrine ta'bîrine baḳ
Ḥâ'iz-i câzibe-i ḥüsn ü behâdır ğazete

25 Şîr-i nâm u şerefi cümle cihâna şâyi'
Şark u ğarb-ı edebe ḥükm-fezâdır ğazete

Gösterir görmedigiñ yerleri seyr eyle naşıl
Çeşm-i idrâk-i dile râh-nümâdır ğazete

Ediyor ḥâlini her memleketiñ keş ü beyân
Muḥbir-i müjde-resân-ı ğurebâdır ğazete

Dem-be-dem silsile-i himmeti taḥrîk eyler

düşüme

Şevk-bağış-ı dil-i erbâb-ı şehâdır gazete

‘Adlini pâdişehiñ ‘âleme i‘lân eyler
Tesliyet-bağış-ı kulûb-ı zu‘afâdır gazete

30 Dâd-ğâhı mededi yâveridir mazlûmuñ
Zâlîme a‘zam-ı âsîb ü belâdır gazete

Gâh bir nuğk-ı ciger-sûz-ı belîğâne ile
Satvet-efzâ-yı dilîrân-ı vegâdır gazete

Âdemi hüsni-şehâdetle eder nâ‘il-i kâm
Merci‘-i cümle-i aşğâb-ı recâdır gazete

Zâ‘il olmaz dile nağş etdiği çâk olsa dağı
Sâlik-i kâ‘ide-i ehl-i vefâdır gazete

Etmede niçe hikâyât u kinâyâtı ‘ayân
Câmi‘-i nâdire-i şevk-fezâdır gazete

35 Açılır kat [kat] olur elden ele devr eyler
Nazarımda gül-i bâğ-ı zurefâdır gazete

Kimseniñ bulmadığı mevki‘-i ta‘zîmi bulur
Hem-nişîn-i küberâdır ‘uzamâdır gazete

Minber-i câmi‘-i ilhâma verir ârâyış
Nâşir-i huğbe-i tab‘-ı huğabâdır gazete

‘Arz eder ‘âleme her gündeki mesmû‘âtın
Âşinâ-yı nazar-ı bay u gedâdır gazete

Onu Hâk revnağ-ı cem‘iyyet-i ahlâk etmiş
Bî-bedel nüşha-i ibdâ‘-nümâdır gazete

40 Keşf eder çeşm-i beşer görmediği ağıtârı
Dûr-bîn-i nazar-ı ehl-i nühâdır gazete

Neşr olursa yakışır kâğıd-ı zerrîn üzre
O kadar rağbete haqqâ ki revâdır gazete

Ehl-i dil bir nefes ondan edemez fekk-i nigâh
Nazar-ı dîde-i taḥsîn-i sezâdır gazete

Açdı semt-i edeb ü ma‘rifete başka “tarîk”
Doğrusı lâyıq-ı ifrâṭ-ı şenâdır gazete

“Tercümân” olmadadır ehl-i haqqîkat sözüne
Mazhar-ı hürmet-i dest-i fużalâdır gazete

45 Eder envâ‘-ı “haqqâyık”la derûnu leb-rîz
Rište-i ḥâfızadan ‘uḡde-küşâdır gazete

“İ‘tidâl” üzre eder beşş ü haqqâyıkla “selâm”
“Aḡter”-i cevî-i semâvât-ı nühâdır gazete

Maḡşadıñ kesb-i sa‘âdetse “cerîde” oḡu dur
Nâ‘il-i rağbet-i erbâb-ı dehâdır gazete

Geliñiz farṭ-ı devâm üzre kırâ‘at edelim
Münferid vâsiṭa-i kesb-i zekâdır gazete

‘Âcizem vaşfını etmekde Emîrî ta‘dâd
Şimdiden şoñra sezâdâr-ı du‘âdır gazete

50 Ede a‘dâdını Haqq kişverimizde tekşîr
Çünkü nev‘-i beşere luṭf-ı Ḥudâdır gazete

Mülkümüzde o kadar rağbete mazhar ola kim
Ola milyonlar ile çıkısa da nâdir gazete

Sonuç

Şair, yazar, edebiyat tarihçisi, kütüphaneci ve gazeteci gibi vasıfları bünyesinde barındıran Emîrî Efendi aynı zamanda mühim bir nâşirdir. Gençlik yıllarından itibaren gazete ile tanışmış

ve yaşamının neredeyse tamamını kitaba ve neşriyata hasır etmiştir. Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası, Sevdâ-yı Âmid, Tarih ve Edebiyat Mecmûası gibi süreli yayınların yanı sıra İleri, Tarîk, Tanzîm, Tanîn, Servet-i Fünûn gibi çeşitli mecmûa ve gazetelerde tarih, hiciv, hatırat, edebiyat tarihi gibi farklı türlerde yazılar neşretmiştir. Kendi eserlerinin dışında da Türk kültür ve edebiyatına katkı sağlayacak binlerce esere ulaşmış ve bu eserleri Millet Kütüphanesi çatısı altında toplayarak milletine hediye etmiştir.

Gazetelerin önemini belirtmek için bir gazete kasîdesi kaleme alan Alî Emîrî Efendi, Klâsik edebiyatımızda bir ilki gerçekleştirmiştir. Kasîdesinde, özellikle gazetenin önemi, vazifesi, vatana ve millete olan faydalarından bahsederek, iyi bir nâşir ve müdavim bir okurun gözüyle, bizlere devrin gazetelerini değerlendirebilme fırsatı vermiştir.

düşbed

العلماء، اوزره امرت و عفايمه (العلم) اعظم، عذ سادات اراد. عزم
 مقصدت كسب (عادت) سم (هجره) اوزله تامل ريشته ارباب دهاورد عزم
 كلز اول دوايم اوزره قانت امده لم مقصد و لطفه كسب دگاوه عزم
 عايفيم و عطف ايمكده (امير) تصاد
 تحديه دكله سز اوله دهاورد عزم
 ايه اخلاصيه تونه كوزوره نكيه عيونكم نوح بشره لطفه دهاورد عزم
 كلز اوله اوزره مشتمه نظر اولكم
 اوله ملقب اولم شيقه و ماور عزم

٥١

خدا تحقيقه مودنا بعد اذ الله به ربه و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله

اوله ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله

اوله ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله

عفايمه

صفاه سینه ارم عطاى خانه اعظم
 زهد مستر آينه لوج ضمير نوبت
 زير عطايت صحت تحت بار هفتاد لفظ
 در انبام برانده رفته اورنگ (خبره)
 سخاوت كسب اخلاص عالم رونق
 مزاج دلاوه انفاص صبح عذرا
 به لرزنده اسفند بوي طهارت نمازه
 نصير عالم در خانه اولاد صبح اولين
 خارلى عالم سوره كلك و عوفت الليل
 جان سز اوله اولاد نماز عزم

تغزله اولاد صحت صحت نوبت شرفه كسب
 اوله ملقب اولم سز اوله

المره ما سجده لطف ايجام بر ابي ناسل
 قابل مارد و باطنه قديمه سز اوله
 سز اوله رونق امانه عيونه صبر اولم
 آيات كه درى بر اذنايت صفت اولم
 قابل ابرود عيه الشيم المل اوراك
 مود اوزره و عطفه و عطفه اسراء
 اوله اوراك ايده اسماي كلمه و عطفه
 ايده كسبه سى اجاب انا الوهيت
 قنده نظيره و عطفه لطفه بويته
 بورد اوله بر كتابه الكرامه كرم هجره
 ضايعه مرغه اعلم دقاوه الخيم كرم

٤٨

فردى و سده عالم سرور روح انسانه
 اوله ملقب اولم سز اوله
 كرمه ريشه سى بخت و عطفه اوله
 سز اوله انفاص اوله عطفه
 سز اوله انفاص اوله عطفه
 سز اوله انفاص اوله عطفه
 سز اوله انفاص اوله عطفه
 سز اوله انفاص اوله عطفه
 سز اوله انفاص اوله عطفه

اوله ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله

اوله ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله
 عايمه بايت و عفو عتبه و عايمه ملقب اولم سز اوله

Kaynakça

- Alî Emîrî. *Dîvân*, Millet Kütüphanesi, AE Manzum 37.
- Alî Emîrî. *Dîvân*, Millet Kütüphanesi, AE Manzum 38.
- Alî Emîrî. *Dîvân*, Millet Kütüphanesi, AE Manzum 39.
- Alî Emîrî. (2014) *Mir'atü'l Fevâid Fî Terâcimi Meşâhîri Âmid*, (Hzl.: Günay Kut, Mesud Ögmen, Abdullah Demir), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.
- Alî Emîrî. (2003) *Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid*, (Hzl.: Galip Güner, Nurhan Güner), Anıl Matbaa, Ankara.
- Alî Emîrî. (2007) *Yemen Hatırâtı*, (Hzl.:Yusuf Turan Günaydın), Hece Yayınları, Ankara.
- Alî Emîrî. (2014) *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, (Hzl.: İdris Kadioğlu), Son Çağ Yayınları, Ankara.
- Alî Emîrî. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası*, Millet Kütüphanesi, AE Gazete-Mecmua: S0149
- ARSLAN, Mustafa Uğurlu. (2008) *Alî Emîrî Efendi ve Dîvânı*, Fatih Üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÇELTİK, Seher Erdoğan. (2007) Alî Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmûası Üzerine Bir İnceleme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DEMİR, Kenan. (2014) Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences S.5, s. 57-88.
- YAZICI, Nesîmi. (2011) "Tarîk", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.40, s.94-95.
- KÜÇÜK, İslam. (2014) *Alî Emîrî Efendi'nin Durûb-ı Emsâl-İ Osmâniyye'si [Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin]*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bişkek.
- MERMUTLU, Sait. (2011) *Alî Emîrî'nin Ezhar-ı Hakikatı*, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: 5, s.112-13.
- SAĞLAM, Nuri. (2000) "Alî Emîrî Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar-P", İlmî Araştırmalar, S.10, s. 113-134, İstanbul.
- TEVFİKOĞLU, Muhtar. (1989) *Alî Emîrî Efendi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- UÇMAN, Abdullah. (2013) "Kasîdennin 19. yüzyıldaki Serüveni" *Kasîdeye Medhiye: Biçime, işleve ve muhtevaya dair tespitler*, Klasik Yayınları, İstanbul.